

פורום משפחות שכולות ישראל-פלסטיני בעד שלום, פיוס וסובלנות (ע"ר)

לכבוד

צוות חיים בשותפות, ועדת חיים בשותפות.
צוות מיגור, מניעה וחינוך נגד גזענות, ועדת חיים בשותפות.

פברואר 2022

- נייר עמדה -

לדבר על הפיל שבחדר:

מפגש עם הנרטיב של ה'אחר' ככלי לצמצום גזענות ולקידום חיים בשותפות בין יהודים לערבים בישראל.

"ראיתי את הפנים של הצד השני. אני יוצאת מהמפגש עם הבנה ששני הצדדים הם בני אדם."¹

חברות וחברי ועדה יקרות ויקרים,

להלן מוצעים עקרונות לתכנית מערכתית למפגש עם הנרטיב ה'אחר' בהקשר לקונפליקט הלאומי. העקרונות גובשו בהלימה לתפיסת חוזר 'חינוך לחיים משותפים וחינוך נגד גזענות'², ומבוססים על 20 שנות ניסיונו בהפעלת מפגשי דיאלוג במערכת החינוך.³

רציונל

להבנת הנרטיב של ה'אחר' ולהכרה בקיומו, תפקיד מכריע בצמצום קונפליקטים בין קבוצות.⁴ אולם, רק 67% מהתלמידים בישראל, לומדים על אירועים היסטוריים ואקטואליים ממגוון נקודות מבט, בניגוד ל- 90% במדינות ה-OECD.⁵ בגילאים הקריטיים בהם מתעצבת תפיסת ה'אחר', נקראת מערכת החינוך להוביל שיח בין-מגזרי על נושאים שבמחלוקת, על מנת לשפר את העמדות ההדדיות של יהודים וערבים.⁶ על רקע השתתפותם של תושבים רבים מכל רחבי הארץ באירועי האלימות שהתרחשו בערים המעורבות בשנה החולפת, ומכיוון שדווקא בערים שאינן מעורבות חסרות הזדמנויות למפגש דו-לאומי, נדרשת התערבות מערכתית בפריסה ארצית.

יעדים

- חשיפה לקיומן של מגוון נקודות מבט בהקשר הלאומי, על כלל הרצף הגילאי.
- הכרת הנרטיב ההיסטורי והלאומי של ה'אחר' - גיל תיכון ומעלה, ובקרב צוותי חינוך.
- נכונות ויכולת לנהל שיח מכבד עם ה'אחר' על נושאים שבמחלוקת - גיל תיכון ומעלה, ובקרב צוותי החינוך.

ההזדמנות

הקשבה לסיפור חייו של ה'אחר' במסגרת מפגש פנים-אל-פנים עמו, יוצרת חוויה עוצמתית המשלבת היבטים רגשיים וקוגניטיביים. בכוחה של חוויה כזו לחולל שינוי תפיסה משמעותי, לבנות אמפתיה כלפי ה'אחר' ולפתח הכרה בריבוי נקודות מבט:⁷ **"הבנתי את הכאב של שני הצדדים, ויש הרבה דמיון בין שני הצדדים."**⁸

חסמים

- לאנשי חינוך תפקיד מרכזי בהובלת השינוי, לכן חשוב להתמקד בחסמים בקבוצה זו:
- חוסר פתיחות לשמיעת הנרטיב של ה'אחר', עקב בלבול מושגי בין 'הקשבה' ל'הסכמה'.
- חשש שהכרה בנרטיב ה'אחר' תפגע בערכים לאומיים, קבוצתיים או מגזריים.
- הכרת חסר בחשיבות הנושא ובחיוניותו לפיתוח ראייה סובלנית.
- מחסור בכלים מקצועיים להובלת שיח קונפליקטואלי גורר הימנעות מעיסוק בנושא.
- חשש מעיסוק בנושא בעקבות לחצים תוך- או חוץ- בית-ספריים (גלויים או סמויים).

צעדי פעולה ב-3 תחומים

לאור מורכבות הנושא נדרשת הפעלת כלים שיתופיים ככל שניתן. להלן רשימה חלקית של צעדים:

תחום פעולה ראשון: השקעה בצוותי חינוך כמפתח לשינוי. צעדי הפעולה יכוונו להתרת החסמים שצוינו לעיל:

- קיום תהליך 'שיתוף ציבור' ייעודי לצוותי החינוך. הצגת תפיסת החינוך מרובה הנרטיבים⁹ במסגרת שיח שיתופי, המאפשר העלאת רעיונות, חששות והתנגדויות, צפוי להגדיל את המוטיבציה לעיסוק בנושא;

¹ תלמידה בבית-ספר תיכון המקיים מפגשי דיאלוג, מתוך שאלוני משוב.

² משרד החינוך, אגף א' הכשרה אקדמית קשרי מל"ג ות"ת, 2021.

³ מפגשי הדיאלוג כלולים במאגר תכניות החוץ, מלווים בהכשרת מורים ואינם כרוכים בתשלום; מודל פדגוגי מפורט הוגש לצוות מיפוי, איתור ואפיון.

⁴ ציגנאלוב אפרת, 2019, הכרת הנרטיב הקולקטיבי של ה'אחר' בקבוצות דיאלוג, 'מקבץ' כתב העת הישראלי להנחיה ולטיפול קבוצתי, כרך 24, גליון 1, עמ' 50.

⁵ מבקר המדינה, דו"ח ביקורת שנתי 71'ג, 2021, עמ' 1108.

⁶ ציגנאלוב (שם), עמ' 50.

⁷ על-פי יאיר גד, 2006, מחוויות מפתח לנקודות מפנה, ספרות פועלים, וכן ציגנאלוב (שם), עמ' 49. כמו כן, 73% מתוך כ-1,000 תלמידים שהשתתפו

במפגשי דיאלוג שקיימו במודל זה בשנים 2019-2020, דיווחו על תפיסה אמפטיית יותר של ה'אחר', ו-86% העידו על הבנה טובה יותר של נקודת מבטו

בעקבות ההשתתפות בתכנית (על-פי מחקר הערכה חיצוני).

⁸ הציטוט של תלמיד תיכון שהשתתף במפגש דיאלוג, מתוך שאלוני משוב. **עדות לדוגמא מתיכון ברמלה.**

פורום משפחות שכולות ישראל-פלסטיני בעד שלום, פיוס וסובלנות (ע"ר)

- הקניית ידע וכלים, כגון מיומנויות הנחיית דיונים, וכלים להנגשת נקודת המבט ה'אחרת' לתלמידים;
- הרחבת הגיבוי והתמיכה לצוותים - יצירת פלטפורמה להיוועצות ולשיתוף; מכתב לועדי הורים;
- גיבוש עקרונות לעיסוק אתי בנושאים שניים במחלוקת במסגרות חינוכיות.

תחום פעולה שני: החלת מערך תמריצים למפגש עם הנרטיב ה'אחר' בכלל המסגרות החינוכיות. תמריצים לדוגמא:

- מתן במה פרסומית למסגרות המקדמות דיאלוג נרטיבי;
 - הרחבת סל המדדים העוסק ביחס ל'אחר' במסגרת מדד בתי-הספר המצטיינים;
 - מרכזים המשלבים תמריץ כספי, למשל 'עיר מקדמת סובלנות';
 - האקתון לעידוד יוזמות בתי-ספר ומורים.
- עקרונות בבניית התמריצים:
- תעדוף השתלמויות וסדנאות לאנשי חינוך;¹⁰
 - תעדוף נוסף על-פי מידת האפקט המכפיל של התפקיד, כגון קדימות למנהלים ולרכזי חינוך חברתי;
 - תעדוף תכניות המבוססות על מודל סיפורי-החיים (הגישה הנרטיבית), שיעילותו הפדגוגית מוכחת;¹¹
 - תקצוב 'צבוע' נפרד לפעילויות העוסקות בריבוי הנרטיבים ההיסטוריים;¹²
 - תקצוב דיפרנציאלי מונחה מדדים, ליישובים ולמסגרות השונות.

תחום פעולה שלישי: פיתוח תוכן והנגשת תכניות.

- עדכון והנגשת מאגר תכניות החוץ;
- הוספת נושאי 'חיים משותפים' ו-'גזענות' באפשרות הסינון עפ"י נושא עיקרי;
- הוספת תתי-נושאים, כגון 'הכרת הנרטיב של האחר';
- הוספת אפשרויות סינון על-פי מגזר;
- הוספת אפשרות איתור פעילויות למוסדות אקדמיים;
- הרחבת ההפניות למאגר באתר המשרד. למשל, באתר תכנית 'מסובלנות למניעת גזענות'.
עדכון תכניות וספרי הלימוד;
- התייחסות ל'אחר' ולנרטיב שלו, תוך מענה למגוון היבטים (קוגניטיבי, רגשי, התנהגותי);
- התאמה מגזרית של התכנים¹³, או הליך שיתופי שיקלול נציגי כל המגזרים;
- שילוב נושאים תומכים, כגון תקשורת מקרבת ויישוב סכסוכים, כנהוג במדינות ה-OECD.¹⁴

מומחים מומלצים חברי 'פורום המשפחות השכולות'¹⁵

- **יעל שורצברג**, בעלת 40 שנות ניסיון בחינוך, כמורה, מנהלת בית-ספר, ויועצת. ניהלה 13 שנים את המכון לחינוך דמוקרטי ('המכון הדמוקרטי' היום). מומחית להובלת תהליכים גדולים ברמה ארצית ויישובית. היתה שותפה ברמה הארצית בגיבוש תכנית 'חווה דמוקרטית'; שימשה כחברת הועדה לחיים משותפים במרכז לשלטון מקומי. בעלת תואר שני בהתנהגות ארגונית. shwartzberg.yael@gmail.com, 052-2220916.
- **בוזע כיתאין**, מזה 37 שנים חבר הכפר היהודי-ערבי השיתופי היחיד בארץ (נוה-שלום). שימש מנהל שותף בביה"ס היהודי-ערבי הראשון בארץ. מזה כ-20 שנה מנחה מפגשי דיאלוג במערכת החינוך, וכ-6 שנים מכשיר מורים בנושא. בעל תואר שני מחקרי ביישוב סכסוכים. נבחר להדליק משואה בטקס יום העצמאות לשנת 2000 בנושא חיים משותפים וסובלנות. boazkitain@gmail.com, 052-4653409.

על רקע אירועי האלימות בשנה האחרונה, נשמח להעמיד לרשות הועדה את הידע המקצועי שנצבר ב-20 שנות ניסיונו, ולסייע בכל משימה שנידרש.¹⁶ יובל רחמים, מנכ"ל, yuval@theparentscircle.org, 054-4963391.

⁹ למשל, הבחנה מושגית בין 'הקשבה' להסכמה, ואלטרנטיבות לתפיסת 'משחק סכום אפס'.

¹⁰ כולל מרצים להוראה, עובדי משרד החינוך בתפקידי תוכן, ועובדי חינוך ברשויות.

¹¹ ראו הערת שוליים מס' 7. ב-2007 פותחה באגף שפ"י 'תכנית קש"ר' על-פי עקרונות הגישה הנרטיבית.

¹² בכדי למנוע בחירה בשיח בין-מגזרי קונצנזואלי בלבד, שאינו עוסק בנושאים שבמחלוקת קשה.

¹³ כדוגמא, מיזם 'הבימה', המפתח שיח בין-מגזרי דתי בהקשר לקונפליקט הלאומי.

¹⁴ פעילות לדוגמא בתיכון דו-לשוני בירושלים. לערכה הפדגוגית שפיתחנו בנושא.

¹⁵ מומחים חיצוניים מומלצים: ד"ר **זהבה סמוחה ברקני**, מרצה בנושאי חינוך לשלום ומניעת גזענות. ריכזה את 'פורום חיים משותפים' במכון מופ"ת, והיתה שותפה לכתובת חוזר אגף הכשרה אקדמית בנושא. פרופ' **דניאל בר-טל**, פרופסור לפסיכולוגיה חברתית-פוליטית בחוג לחינוך באוניברסיטת תל-אביב, וראש

מכון לבך לחינוך לדו-קיום יהודי-ערבי. פרופ' **אייל נוה**, פרופסור להוראת היסטוריה. הוביל כתיבת ספר לימוד דו-נרטיבי על הסכסוך, ויועץ לתכניות לימוד במגזר הערבי ולבתי-ספר דו-לשוניים. כמו כן, בעבר פעלה בשפ"י ועדה לגישור רב-לאומי ותרבותי, שרתמה ידע מתחום הפסיכולוגיה החינוכית לקידום הנושא.

¹⁶ המלצות נוספות עליהן נשמח לפרט: **הסדרת הפעלתן של תכניות חוץ בתחום**, כגון דרישה להקפיד על מגוון נקודות מבט בהזמנת פעילויות; **שיתוף בני נוער כ'שגרירים' לנושא**, בדגש על רשתות חברתיות, למשל, במסגרת שעות מעורבות חברתית; **העמקת שיתוף הפעולה עם גופי החברה האזרחית**; **ומדידה ברמות הבית-ספרית והישובית** (ערים ומועצות אזוריות). תוך התאמת המדדים למאפיינים ייחודיים של היישוב או המסגרת. בהתאם לצורך.